

بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ کل کشور (۱۱):
«هزینه دادرسی موضوع جدول شماره ۱۶ مربوط به تعرفه‌های
موضوع جدول شماره ۵»

مشخصات لایحه

دوره دوازدهم - سال دوم

شماره ثبت:

۳۸۱

گروه حقوق خصوصی

مشخصات گزارش

نوع گزارش:

- طرح/ لایحه
- راهبردی
- نظارتی
- پیش‌نویس قانونی

شماره مسلسل:

۲۱۲۲۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۱۰/۱۶

رضا نیازی

Doi: [10.22034/mrc.report.21220](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21220)

مقدمه

در طول سال‌های گذشته پژوهشگران و صاحب‌نظران در زمان ارائه لایحه بودجه به مجلس شورای اسلامی، متذکر اشکالات وارد بر موضوع هزینه دادرسی در نظام حقوقی ایران شده‌اند و این مطالبه از تدوین‌کنندگان و تصویب‌کنندگان لایحه بودجه وجود داشته است که در این خصوص بازنگری نمایند، ولی متأسفانه برخی از اشکالات همچنان باقی مانده است. به‌عنوان نمونه می‌توان به این موضوع اشاره نمود که مبالغ هزینه دادرسی در خصوص پرونده‌های مختلف، تناسب و هماهنگی لازم را نداشته و بعضاً با کار و خدمات ارائه شده توسط دستگاه خدمات‌رسان هماهنگی ندارد. مثلاً هزینه دادرسی مرحله بدوی در دعاوی مالی در سال‌های گذشته به میزان ۲/۵ تا ۳/۵ درصد در مرحله بدوی، ۴/۵ درصد در مرحله تجدید نظر و ۵/۵ درصد در مرحله فرجام افزایش یافته است. در کنار این موضوع سقفی برای هزینه دادرسی در نظر گرفته نشده است به‌نحوی که در دعاوی با خواسته بالا ممکن است این هزینه به میزان بالغ بر چند صد میلیون تومان برسد که عموم مردم توانایی پرداخت این مبلغ را به‌عنوان هزینه دادرسی ندارند.

با توجه به اینکه در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ در جدول شماره ۱۶، میزان تعرفه‌های مربوط به هزینه دادرسی در سال آتی مطرح شده است، در این نوشته اشکالات وارد بر موضوع هزینه دادرسی در نظام حقوقی ایران و مشخصاً ایرادات جدول شماره ۱۶، مندرج در صفحات ۲۹۰ به بعد لایحه بودجه ۱۴۰۵ مورد بررسی قرار گرفته و در نهایت پیشنهادهای جهت اصلاح جدول فوق‌الذکر در لایحه مزبور ارائه خواهد گردید. امید است که این گزارش در فرایند رسیدگی و تصویب لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ در مجلس شورای اسلامی و همچنین در تهیه و تصویب لوایح بودجه سنواتی سال‌های آتی مورد توجه تصمیم‌گیران قرار گیرد.

نقد و بررسی ردیف‌های مربوط به هزینه دادرسی مندرج در جدول شماره ۱۶

۱. بر اساس صدر اصل ۵۲ قانون اساسی، لایحه بودجه باید بر اساس ترتیبات مقرر در قانون توسط دولت تهیه شود. طبق ماده ۱ قانون الزامات و احکام مورد نیاز قوانین و بودجه‌های سنواتی مصوب ۱۴۰۴، دولت باید الزامات بودجه ای قوانین از جمله قانون شورای حل اختلاف را در لایحه بودجه ۱۴۰۵ درج کند؛ در غیر این صورت، نقض صدر اصل ۵۲ (مبنی بر تهیه لایحه بودجه بر اساس ترتیبات قانونی) رخ داده است.

توضیح اینکه قانون شورای حل اختلاف در سال ۱۴۰۲ به تصویب رسید و از آن پس صلاحیت ترافیعی شورای حل اختلاف که تا این سال تا میزان دویست میلیون ریال بود نسخ گردید، بنابراین آنچه در جدول شماره ۱۶ لایحه بودجه ۱۴۰۵ در صفحه ۲۹۱ در ردیف مربوط به هزینه دادرسی موضوع بند «۱۲» ماده (۳) قانون وصول برخی از درآمدهای دولت درج شده و هزینه دادرسی در مرحله بدوی را با توجه به بیشتر یا کمتر بودن نسبت به نصاب دویست میلیون ریال (که در اینجا منظور از ریال، ریال سابق ۱۴۰۳ بوده است) تعریف کرده است، با توجه به مسئله فوق، موضوعیت نداشته و به جای آن نصاب صلاحیت دادگاه صلح باید ملاک قرار گیرد که این نصاب به میزان یک میلیارد ریال (ریال سابق ۱۴۰۳) است لذا عبارت «در مرحله بدوی تا مبلغ دویست میلیون ریال» که نصاب صلاحیت سابق شورای حل اختلاف را ملاک قرار داده بود، باید با لحاظ صلاحیت دادگاه صلح، به عبارت «در مرحله بدوی تا مبلغ یک میلیارد ریال (ریال سابق ۱۴۰۳)» تغییر یابد. به همین ترتیب عبارت «در مرحله بدوی بیش از دویست میلیون ریال» نیز باید به عبارت «در مرحله بدوی بیش از یک میلیارد ریال (ریال سابق ۱۴۰۳)» اصلاح شود.

۲. از آنجا که حاکمیت وظیفه حمایت کیفری از مجنی‌علیهم را دارد، هزینه رسیدگی به جرائم نباید به میزانی تعیین شود که مانع از حق دادخواهی شهروندان شود، بنابراین آنچه در جدول شماره ۱۶ لایحه بودجه ۱۴۰۵ در صفحه ۲۹۲ در ردیف مربوط به هزینه رسیدگی به شکایت کیفری علیه صادرکننده چک بلامحل ذکر شده و تعرفه هزینه رسیدگی به شکایت کیفری علیه صادرکننده چک بلامحل را در موارد مازاد بر یکصد میلیون (۱۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال، به میزان یک در هزار تعیین کرده است، صحیح به نظر نمی‌رسد، چرا که با توجه به اینکه رسیدگی به جرائم و مجازات متخلفین از وظایف و شئون حاکمیت است، هزینه رسیدگی به شکایت کیفری نباید به میزان درصدی از مبلغ خواسته تعیین شود و عدم توجه به این موضوع، می‌تواند از موانع حق دادخواهی شهروندان محسوب شده و نقض اصل ۳۴ قانون اساسی تلقی گردد.

۳. در جدول شماره ۱۶ لایحه بودجه ۱۴۰۵ در صفحه ۲۹۲ در ردیف مربوط به هزینه درخواست اجرای ماده (۴۷۷) قانون آیین دادرسی کیفری به نظر می‌رسد مبلغی که در نظر گرفته شده ناچیز است و بهتر است این مبلغ همانند سایر دعاوی غیرمالی تا سقف هزینه دادرسی دعاوی غیرمالی مندرج در سایر ردیف‌های جدول مزبور، افزایش یابد؛ تا از طرح دعاوی واهی و سوءاستفاده از ظرفیت ماده (۴۷۷) قانون آیین دادرسی کیفری جلوگیری شود.

همچنین در صفحه ۲۹۳ جدول مزبور، در ردیف مربوط به هزینه اعاده دادرسی کیفری در دیوان عالی کشور بهتر است اعاده دادرسی موضوع ماده (۴۷۷) و اعاده دادرسی موضوع ماده (۴۷۴) از جهت هزینه، یکسان‌سازی شده و نکته مندرج در فراز قبل رعایت گردد. به‌طور کلی می‌توان گفت مقادیر مربوط به هزینه دادرسی در جدول مربوطه، یکنواخت نبوده و از تعادل لازم برخوردار نیست. به‌عنوان مثال هزینه ثبت برخی از دعاوی در مرحله دیوان عالی کشور یا مرحله دیوان عدالت اداری، مبالغ ناچیزی است که از دعاوی واهی جلوگیری نمی‌کند و با سایر خدمات حقوقی رایج هماهنگی ندارد؛ و بهتر است از حداکثر مبلغ تعیین شده برای دعاوی غیرمالی در

مرحله بدوی کمتر نباشد. درحالی که هزینه طرح برخی از دعاوی مالی پنج‌ونیم درصد محکوم‌به بوده که ممکن است در برخی از دعاوی به مبلغ گزافی برسد که این عدم تعادل و ناهماهنگی، از موارد قابل تأمل در نظام بودجه‌ریزی در خصوص موضوع هزینه دادرسی است.

۴. در جدول شماره ۱۶ لایحه بودجه در صفحه ۲۹۱، در ردیف مربوط به هزینه دادرسی موضوع بند ۱۲ ماده ۳ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت؛ اینکه هزینه دادرسی به صورت سه‌ونیم درصد و چهارونیم درصد و پنج‌ونیم درصد در مرحله بدوی، تجدیدنظر و فرجام در نظر گرفته شده بدون اینکه سقفی برای آن ذکر شود، محل تأمل است و می‌بایست سقفی برای آن در نظر گرفت. چراکه در دعاوی با ارزش خواسته بالا، مبلغ هزینه دادرسی ممکن است به چند صد میلیون تومان برسد؛ درحالی که در واقعیت در ازای مبلغ اخذشده، خدمات متفاوتی معادل مبلغ مزبور ازسوی دستگاه خدمات‌رسان ارائه نمی‌شود. لذا می‌توان سقفی برای هزینه دادرسی در نظر گرفت. شایان ذکر است که در برخی نظام‌های حقوقی، هزینه دادرسی تقریباً صفر است و فقط برای اموری همچون هزینه اوراق و ... دریافت می‌شود. در خصوص نگرانی از طرح دعاوی واهی نیز می‌توان از تدابیری همچون امکان مطالبه خسارت براساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی، و حتی شناسایی مسئولیت کیفری در این خصوص استفاده نمود.

۵. لازم است متناظر با تغییرات جدول ۱۶ که مبتنی بر قوانین و اصول حقوقی پیشنهاد شد، درآمدهای مربوطه اصلاح شده و تغییرات لازم در ارقام داده شود.

نتیجه‌گیری

موضوع هزینه دادرسی در نظام حقوقی ایران، در سال‌های گذشته مورد آسیب‌شناسی قرار گرفته است و این نگرانی همواره وجود داشته است که بالا بودن مبلغ هزینه دادرسی، به مانعی برای احقاق حق دادخواهی شهروندان و در نتیجه به مانعی برای طرح دعوا و تظلم‌خواهی تبدیل نگردد. [۲] در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵، رویه‌ای که از سال ۱۳۹۳ در خصوص هزینه دادرسی دعاوی حقوقی مالی ایجاد شده، استمرار یافته است به‌نحوی که مجدداً ضمن استمرار هزینه‌های ۳/۵ و ۴/۵ و ۵/۵ درصد برای مراحل بدوی، تجدیدنظر و فرجام‌خواهی، سقفی برای هزینه دادرسی دعاوی با خواسته بالا در نظر گرفته نشده است. با توجه به بالا بودن هزینه دادرسی و نارضایتی برخی از دادخواهان نسبت به هزینه‌های دادرسی پیشنهاد می‌گردد، در پشتیبانی از حقوق عامه مردم، نظام هزینه دادرسی تعدیل گردد لذا در اجرای قوانین که باید لایحه بودجه مستظهر به آن باشد، مشخصاً پیشنهاد می‌گردد؛ جدول شماره ۱۶ به‌نحوی اصلاح شود که مشتمل بر موارد ذیل باشد:

در تعرفه خدمات قضایی، در جدول ۱۶ ماده واحده لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ ذیل عنوان هزینه دادرسی موضوع بند ۱۲ ماده ۳ قانون وصول برخی از درآمدهای دولت، پیشنهاد می‌گردد مقادیر دوونیم درصد و سه‌ونیم درصد مرحله بدوی و چهارونیم درصد مرحله تجدید نظر و پنج‌ونیم درصد مرحله فرجام کاهش یابد. ضمناً مبالغ مزبور تا خواسته با مبلغ معینی باشد و برای بیش از مبلغ معین مذکور هزینه دادرسی به نسبت قابل ملاحظه‌ای کاهش یابد و یا سقفی برای آن در نظر گرفته شود.

منابع و مأخذ

[۱] قانون وصول برخی از درآمدهای دولت مصوب ۱۳۷۳.

[۲] برابر اصل ۳۴ قانون اساسی: «دادخواهی حق مسلم هر فرد است و هر کس می‌تواند به‌منظور دادخواهی به دادگاه‌های صالح رجوع نماید، ...». همچنین اصل ۱۵۹ قانون اساسی نیز مرجع رسمی تظلمات و شکایات را دادگستری قرار داده و تشکیل دادگاه‌ها و تعیین صلاحیت آنها را منوط به حکم قانون نموده است.

گزیده سیاسی / مدیریتی (پیامک منتخب)

تعرفه‌های تعیین شده در خصوص هزینه دادرسی، باید دارای هماهنگی باشد. تعرفه‌های بالا ممکن است به مانعی در مسیر حق دادخواهی تبدیل شود و تعرفه‌های پایین می‌تواند به افزایش طرح دعاوی واهی منتهی گردد. در لایحه بودجه سال ۱۴۰۵ اشکالاتی ناظر به ناهماهنگی تعرفه‌های مربوط به هزینه دادرسی وجود دارد و در برخی موارد تعرفه‌های ناچیز و در برخی تعرفه‌های گزاف تعیین شده است، ضمن اینکه سقفی نیز برای هزینه دادرسی در نظر گرفته نشده است.